

УДК 821.112.2 (436).09„193/194”

АВСТРІЙСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА 1930-40-Х РР.: МІЖ ЛІТЕРАТУРОЮ „КРОВІ ТА ЗЕМЛІ” Й „АСФАЛЬТНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ”

Юлія Вікторівна Ісапчук

orcid.org/0000-0001-7542-6100

y.isapchuk@chnu.edu.ua

Кандидат філологічних наук, асистент

Кафедра зарубіжної літератури, теорії літератури та слов'янської філології

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вул. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна

Анотація. Досліджуються основні етапи становлення австрійської регіональної літератури першої половини ХХ ст. Акцентується увага на зміні конотації зазначеного напрямку у дотику до суспільно-політичного розвитку країни 1930–40-х рр. Наголошується на спільних і відмінних рисах „гайматкунст” в кайзерівській Німеччині та „провінцкунст” у габсбурзькій Австро-Угорщині, де назва останнього додатково підкреслює основоположну просторову спрямованість та відстороненість від культури великих міст. Простежується перехід німецькомовної регіональної літератури після першої світової війни у бік народно-патріотичного спрямування як підготовки до літератури „крові та землі” („Blut-und-Boden-Literatur”). Підкреслюється сприйняття та інтерпретація терміна „асфальтна література” („Asphaltliteratur”) адептами націонал-соціалістичної естетики. Звертається увага на успадкування культурної традиції регіонального мистецтва після завершення другої світової війни.

Ключові слова: австрійська регіональна література (Heimatliteratur), „гайматкунст”, „провінцкунст”, регіональний роман (Heimatroman), література „крові та землі”, „асфальтна література”.

Австрійське словесне мистецтво кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. характеризується розквітом літератур окремих регіонів, в основі яких лежить ідеалізована оповідь із локальним хронотопом.

Мається на увазі напрям *Heimatliteratur* (дослівно – література про батьківщину), тобто регіональна чи обласницька література, або література „рідного кута”. Даний термін введено у літературознавчий дискурс лише у 1970-х рр. Ця література вважається тривіальною, розрахованою на масового читача, авторами виступають письменники з австрійської провінції, які часто використовують місцевий діалект.

Саме поняття „батьківщина” (*Heimat*), особливо у німецькомовній культурі, полісемантичне за своєю суттю. Воно асоціюється з територією, ідентичністю, а також несе емоційне навантаження. За Г.-Г. Гадамером, споконвічність батьківщини проявляється, насамперед, у (рідній) мові [2, с. 188–189]. Зрозуміло, що й сприймається це поняття неоднозначно (див. дет. [7, с. 65–70; 15, с. 21–35, 51–60; 18, с. 63–97; 28, с. 15–21, 207–256]), недаремно його навіть порівнюють із хамелеоном [14, с. 14]. Німецький літературознавець А. Шуман пропонує розглядати батьківщину та регіоналізм як способи мислення [25, с. 1–2]. До того ж у західній германістиці останніх десятиліть дедалі активніше вживають термін “регіональна література” [9, с. 19], що звільняє цю літературу від надмірної заідеологізованості [12, с. 58]. Тому й ми будемо послуговуватися цим відповідником з метою адекватнішого опису зазначеного феномену у вітчизняній науці.

Австрійську регіональну літературу можна поділити на такі етапи розвитку: 1) формування у контексті т. зв. „гайматкунс”; 2) міжвоєнний період і література „крові та землі”; 3) еволюція напряму від регіональної до антирегіональної літератури. Щодо останнього пункту, то цей етап кардинально відрізняється від попередніх у негативному ставленні до об’єкта зображення (це помітно навіть з назви), однак використовує аналогічні кліше тільки під відповідним кутом зору.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у німецькомовному середовищі активно розвивається літературно-мистецький рух, відомий під назвою *Heimatkunstbewegung* („гайматкунст”), що, крім літератури, залучає інші види мистецтва (музика, живопис, театр). Він пов’язаний із загальними процесами стрімкого технічного розвитку суспільства, індустріалізацією та швидким ростом західноєвропейських міст у ХІХ ст., що відображає початок нової доби – Модерну. Австрійський германіст К. Росбахер дає влучну

характеристику „гайматкунст”, визначаючи її як „антимодерністську, народно-націоналістичну, частково антиклерикальну течію культури” [23, с. 109]. Програмні положення „гайматкунст” проголошують опозицію до життя у великому місті (девіз „Геть з Берліна!”), вимагають створення альтернативи до індустріальної літератури, супроводжуються агресивними закидами по відношенню до берлінського натуралізму та Е. Золя [23, с. 21, 31–34].

Зауважимо, що „гайматкунст” у кайзерівській Німеччині та в габсбурзькій Австро-Угорщині, незважаючи на подібні тенденції у своєму розвитку, має ряд відмінностей, особливо на початках. Причини цього полягають у відмінних соціально-економічних умовах даних країн, у неоднаковому ставленні до католицизму та до інших народів, у різному ступені (анти)лібералізму [23, с. 24–25].

Австрійський варіант даного напрямку має свій відповідник *Provinzkunst* („провінцкунст”, буквально – провінційне мистецтво чи мистецтво провінції), що його вводить К. Росбахер [22]. Отож відмінна назва цього руху додатково підкреслює свою конститутивну просторову спрямованість і відстороненість від культури великих міст. Австрійське „провінцкунст” зберігає дистанцію до німецького „гайматкунст”, прагне не ототожнюватися з ним, будучи не настільки заангажованим ідеологією та не засвоївши так ґрунтовно форм літературної індустрії [23, с. 22–23], як його німецький аналог.

Крім того, дані національні літератури відрізняються особливостями розвитку в жанрово-естетичному зрізі. По-перше, натуралізм вважається фактично відсутнім в австрійській літературі, яка не переривала свою художню традицію і тому зберегла барокові риси й у ХІХ ст. (хіба що Л. Анценгрубера можна розглядати в контексті цього напрямку). Як наслідок, на відміну від німецьких однодумців-письменників, австрійські колеги не могли так активно виступати проти засилля натуралізму як методу в рідному словесному мистецтві. По-друге, австрійська література другої половини ХІХ ст. відома своїми селянськими оповідями (*Dorfgeschichte*). Вони зустрічаються у творчості А. Штіфтера, М. фон Ебнер-Ешенбах, П. Розеггера, тексти яких італійський германіст К. Маґріс називає навіть „габсбурзькою регіональною літературою” [19, с. 163–199]. На цей період припадає розквіт австрійської провінційної літератури. На переконання російського

науковця О. Міхайлова, ця література близька до землі, виступає звуженням традиції, намагаючись повернути літературі відчуття конкретно-життєвого на фоні художньо-естетичної кризи, коли висока ідейність, інтелектуальна сконцентрованість, ліричний підйом уже не в змозі були співіснувати з відтворенням життя, емпіричним образом дійсності [5, с. 393–394]. Тому натхненники даного руху розглядають австрійську провінційну літературу як свою складову, прагнучи звести до купи старі й нові принципи. Отож про німецьке „гайматкунст” необхідно говорити як про програмний рух, тоді як про австрійське „провінцкунст” – як про продовження австрійської літературної традиції.

Найпоширенішим жанровим різновидом регіональної літератури виступає *Heimatroman*, або роман про батьківщину, регіональний чи селянський роман. Часто він являється ще й синонімом усієї регіональної літератури. Як і у випадку з *Heimatliteratur*, ми використовуємо варіант „регіональний роман”, відповідно до практики інших зарубіжних науковців, на чому ще на початку 1980-х рр. наголошував германіст Н. Мекленбург [20, с. 12], намагаючись увести цей більш нейтральний термін у німецькомовне літературознавство.

Загалом дослідники (А. Кунне, Н. Мекленбург, К. Росбахер) виокремлюють такі ознаки регіонального роману: провінція (містечко, село або двір) є невід’ємною ознакою соціальної моделі та простору роману, відповідно місто іманентно виступає ворожим, зрідка анонімним топосом (мотив повернення додому на фоні негативного впливу міста на людей, хвала своїй малій батьківщині з обов’язковими компонентами: любов до землі та природи), поєднання часто ідеалізованого минулого з теперішнім в наративній структурі роману як оприроднення часу або прийом ретроспекції, узагальнені персонажі (група “своїх” та “чужих”) та ін. (див. дет.: [17, с. 23–40; 20, с. 71–110; 23, с. 137–156]).

До типових австрійських регіональних романів зараховують: „Якоб останній. Історія лісівника наших днів” („Jakob der Letzte. Eine Waldbauerngeschichte aus unseren Tagen”, 1888) П. Розеггера, найпопулярнішого письменника „провінцкунст”, на якого згодом орієнтувалися молодші австрійські колеги-співвітчизники; „Гріммінгтор. Літературні обробки легенд навколо Гріммінга” („Das

Grimmingtor. Literarische Aufarbeitung der Sagen rund um den Grimming", 1926) авторки П. Гроггер та „Хліб” („Brot”, 1930) К.Г. Ваггерля, тексти якого користувалися неабияким попитом серед читачів навіть у середині 1980-х рр.

Ще після першої світової війни в німецькомовній регіональній літературі спостерігається навернення в бік народно-патріотичного спрямування, де на головну сцену виходить фігура героїзованого селянина. Наприклад, роман Г. Льонса „Вервольф” („Der Wehrwolf”, 1910) демонструє можливість розвитку регіональної літератури як підготовки до літератури „крові та землі” („*Blut- und Boden-Literatur*”), перетворившись у „класику” літератури націонал-соціалістичного спрямування. Не дивно, що орієнтована не на місто, а на село регіональна література виявилася близькою за духом гітлерівській доктрині, особливо у прославленні землі (*Scholle*), зв'язку із сім'єю та проблематикою походження (*Stamm*).

Це стосується й Австрії, де дана естетика найгрунтовніше розкрилася у словесному мистецтві, оскільки письменнику надавалась роль активного учасника суспільних змін, свого роду поводиря народу [6, с. 81–83]. Це вже була радикалізована форма регіональної літератури, спрямована проти всього чужого з параноїдально спрощеною схемою друг – ворог [6, с. 65], політично й ідеологічно заангажована. Вона поєднувала „бароковий католицизм з язичницькими уявленнями про кров та землю” [23, с. 25], на відміну від Німеччини, де релігія не відігравала такої істотної ролі. Регіональну літературу перетворили в ще один вдалий спосіб пропаганди власних антигуманних ідей, у такий спосіб її повністю зневаживши та спотворивши.

Автори, які в першій третині ХХ ст. творять у межах австрійської регіональної літератури (К. Г. Ваггерль, П. Гроггер, Р. Біллінгер, І. Тойффенбах, М. Мелл, Ф. Шрейфогель та ін.), уже на початку 1930-х рр. проявляють інтерес до націонал-соціалістичних віянь про силу провінції з її письменниками, здатними врятувати честь Відня у боротьбі зі столичними літераторами Ф. Верфелем, Ф. Зальтенном та Г. Засманном [6, с. 69; 10, с. 112]. У 1936 р. виходить друком антологія за редакцією каринтійського письменника Й. Ф. Перконіга під назвою „Німецька Остмарк. Десять поетів та сотні картин складають хвалу Австрії” („*Deutsche Ostmark. Zehn Dichter und*

hundert Bilder lobpreisen Österreich”), а у 1939 р. з’являється величезна антологія „Повернення додому в Рейх. Великонімецька література з Остмарка та Судетської області 1866–1938” („Heimkehr ins Reich. Großdeutsche Dichtung aus Ostmark und Sudetenland 1866–1938”), яку упорядковує австрійський літературознавець Г. Кіндерманн, з добіркою відповідних текстів, демонструючи зв’язок між поколіннями. В останній антології, у вступі зокрема, зазначається бачення специфічних завдань регіональної літератури, яка асоціюється із „селянським надбанням” як дієвим засобом проти „надмірної інтелектуалізації, механізації, матеріалізації, поширення єврейства” [10, с. 113].

Літературний процес 1933–1945 рр. в Австрії можна охарактеризувати так: система якостей малої батьківщини перетворюється на міф для дрібного міщанства, налаштованого на расизм, помітно обмежений набір формальних можливостей, стилістичне епігонство письменників, при цьому селянський роман (*Bauernroman*) перетворюється в типовий та популярний жанр у дусі вираження внутрішньої сили народу, відіграючи роль компенсатора та водночас обмежувача у сприйнятті дійсності (останнє важливе, особливо коли фашизм набирає своїх обертів у відвертих злочинах проти людства) [10, с. 113–117]. Поряд із літературою „крові та землі” влада сприяє розвитку австрійської воєнної літератури (*österreichische Kriegsliteratur*) і заохочує до написання історичних романів (*historische Romane*).

До репрезентативних зразків австрійської регіональної літератури відповідного спрямування, що прославляють батьківщину, германіст К. Мюллер зараховує роман „Безглузде місто” („Sinnlose Stadt”, 1934) Г. Цернатто, оповідання „Ваграйнський щоденник” („Wagrainer Tagebuch”, 1936) та вже згадуваний роман „Хліб” К. Г. Ваггерля, поетичний текст „Батьківщина” („Heimat”) М. Мелля, романи „Ріг бика” („Stierhorn”, 1938) та „Заповідний ліс” („Der Bannwald”, 1939) Й. Г. Оберкофлера [10, с. 119–121]. Звичайно, цей список можна продовжити, додаючи сюди імена різноманітних авторів [3, с. 197–198; 6, с. 65–66, 69], чия творчість вдало вписується в рамки літератури „крові та землі”, водночас існує ймовірність затаврувати того чи іншого письменника. Так, П. Розеггер, постать вельми шанована і в роки Третього Рейху, і

нині, але водночас не „коричневий” провінційний літератор (див. дет.: [27]).

Тексти, які не відповідали канону націонал-соціалістичної естетики, іменувалися „асфальтною літературою” (*Asphaltliteratur*). Це не лише посилювало опозицію міста і села, але й призводило до незворотного розриву між представниками регіональної літератури й письменниками-емігрантами. Термін „асфальтна література” у літературознавстві не надто поширений і фактично табуований, оскільки асоціюється, завперш, із нацизмом. Він існує паралельно до терміна „вироджене”, або „дегенеративне мистецтво” („*entartete Kunst*”), позначаючи твори образотворчого мистецтва, які були не до вподоби гітлерівцям. „Вироджене мистецтво” пов’язане з однойменною виставкою в Мюнхені 1937 р., де було показано „такі” зразки (роботи В. Ван-Гога, П. Пікассо, А. Матісса та багатьох інших). Дослідниця К. Шмітц-Бернінг окреслює дотичні поняття з лексики націонал-соціалізму: „асфальтна” демократія, культура, преса та „асфальтний” інтелектуалізм, яких об’єднує принцип зневажливого ставлення до здобутків міської цивілізації [24, с. 72, 561]. Окрім того, щоб додатково підкреслити опозицію до „асфальтної літератури”, на позначення словесного мистецтва вживають ширше поняття *Schrifttum*, що перекладається і як письменство.

Особливо відомий своєю активною пропагандою та виступами проти „асфальтної” культури П. Й. Геббельс. У 1933 р. прибічники його партії починають оприлюднювати так звані чорні списки книг, які іменують „асфальтною літературою”, а 10 травня того ж року в Берліні влаштовують їхнє перше публічне спалення. До цієї категорії зараховують як різноманітні тексти художньої літератури (Г. Манна, Е. Кестнера, Е. М. Ремарка та ін.), так і праці з інших галузей знань (історія, політологія, педагогіка тощо) [11, с. 103–226].

Неодмінними атрибутами „асфальтної літератури”, з точки зору націонал-соціалістів, виступають космополітизм, еротизм, марксизм або комунізм, нігілізм, інтелектуалізм, єврейське начало тощо. Цей термін перетворюється для них у ключову метафору в боротьбі з великим містом як символом цивілізаторського модерну ХХ ст. [21, с. 66, 72], позаяк саме городянину властиві вищеперелічені ознаки, на відміну від мешканця села. Монографія німецького

дослідника Т. Шумана [26] репрезентує частину текстів (45 зразків), які тодішньою владою іменувалися „асфальтною літературою”.

Знищення забороненої літератури здійснюється й заради підтримки власної „правильної” літератури „крові та землі”, про що не без іронії згадують переслідуваний нацистським режимом німецький автор К. Тухольські [11, с. 279–280] та австрійські письменники Г. фон Додерер і Л. Перуц [10, с. 118]. Принагідно зауважимо, що німецький літературний архів, розташований у місті Марбах, у черговому номері журналу „Марбахер Магацін” („Marbacher Magazin”, 1985) за редакцією Й. Маєра, присвяченому протистоянню Берліна та провінції, публікує цікавий аналіз доволі гострих дискусій між авторами „асфальтної” та регіональної літератури (див дет.: [8]).

Власне вислів „асфальтна література” вважався досить нейтральним, допоки його не запозичили нацисти. Первинно метафора асфальту асоціювалася з натуралізмом 1890-х рр., що намагався описати життя маленької людини робітничої професії [16, с. 255]. Німецький літературознавець М. Окрой простежує історію семантичної трансформації цього тропу. Так, асфальт активно входить у слововжиток ранніх експресіоністів як неодмінний реквізит великого міста, щоправда, перетворюється в амбівалентний поетичний засіб. Його використовують також для позначення модернізму в цілому. До даної метафори звертаються й автори „нової діловитості” (*Neue Sachlichkeit*), приміром, К. Тухольські, А. Дьоблін, а також Й. Рот, навіть К. Краус. Водночас зміна конотації у негативний бік спостерігається вже у 1910-х рр. з боку консервативно налаштованих мислителів, які сприймають „асфальтну літературу” як словесне мистецтво великих міст у дотіку до декадансу на зламі століть. У 1930-ті рр. асфальт перетворюється в цілком негативну метафору на основі антитези до землі, а отже, поняття „асфальтна література” вважається вже не просто політико-ідеологічним знаряддям, воно служить лайливим словосполученням у нацистській ідеології [21, с. 68–70].

Фактично з цим тавром термін „асфальтна література” зустрічається і в сучасному німецькомовному літературознавстві, хоча Б. Брехт ще у 1934 р. у своєму листі до Л. Фейхтвангера закликає ставитися до нього адекватно [1, с. 478]. Як і у випадку з

регіональною літературою, „асфальтна література” неодмінно асоціюється з фашистською диктатурою, викликаючи наперед зневажливу рецепцію та негативну інтерпретацію.

Цілком логічно припустити, що після завершення другої світової війни регіональна література в німецькомовних країнах, спаплюжена політикою та ідеологією, повинна перебувати за лаштунками літературного процесу. Однак у Австрії ситуація виглядає дещо по-іншому. Германіст Й. Донненберг наголошує на потребі денацифікувати регіональну літературу, що, на його думку, розпочинається в середині 1950-х р., після визнання нейтрального статусу держави [12, с. 62–63]. Підтвердженням цьому є постать К. Г. Ваггера, одного з найпопулярніших австрійських авторів упродовж 1930–80-х рр. Хоча він уже і не отримує державних нагород, як у період аншлюсу, проте в опитуванні 1972 р. займає перше місце серед улюблених австрійських письменників, а тираж його книг у 1984 р. сягає накладу до 7 млн екземплярів [4, с. 381–382].

Однак ми не говоримо про масштабне продукування нових текстів регіональної літератури, що було характерніше для кіномистецтва. Вважається, що регіональна література відроджується саме в регіональних фільмах (*Heimatifilm*), що активно знімаються в Німеччині та Австрії починаючи з 1950-х рр., зберігши довоєнні традиційні мотиви та стереотипні образи (див. дет.: [13]). Необхідно підкреслити, що регіональну літературу цінують передусім широкі маси населення. Представники інтелектуального письменства після завершення другої світової війни захоплюються авангардним мистецтвом, перерваним гітлерівським режимом. Ми схильні до визнання успадкування культурної традиції регіонального мистецтва в цілому, яке переходить з 1930-х рр. аж у 1960-ті рр., перебуваючи все ж довгий час у тіні націонал-соціалізму.

Отож регіональна література в Австрії першої половини ХХ ст. розвивається в тісному взаємозв'язку із соціально-економічними та суспільно-історичними подіями в державі. Вона продовжує традицію австрійської провінційної літератури середини ХІХ ст., розвивається в контексті до „гайматкунст”, однак виокремлює власний національний варіант – „провінцкунст”. Якщо модернізм у німецькомовній літературі наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. починають пов'язувати з великим містом як об'єктом поетичного

простору, то регіональна література знаходить своє місце як пристановище антимодерністської ідеології у провінції. У міжвоєнний період цей напрям набуває ознак радикалізму й поступово переходить у заангажовану та пропагандистську літературу „крові та землі”. Як опозиція до неї окреслюється „асфальтна література” – термін, так само запозичений і спотворений прихильниками націонал-соціалізму.

1. *Брехт Б.* Современники: друзья и враги / Б. Брехт // *Театр. Пьесы. Статьи* : в 5 т. / пер. И. Млечиной ; комент. И. Фрадкина. – Москва : Искусство, 1965. – Т. 1. – 527 с.
2. *Гадамер Г. - Г.* Герменевтика і поетика. Вибрані твори : пер. з нім. / Г.-Г. Гадамер. – Київ : Юніверс, 2001. – 288 с.
3. *Зимомря І. М.* Тематично-стильові тенденції австрійського літературного процесу ХХ століття: рецептивні оцінки / І. М. Зимомря // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки.* – Луганськ, 2009. – № 3 (166). – С. 195–204.
4. *История австрийской литературы ХХ века* : в 2 т. / отв. ред. В.Д. Седелник. Т. II. 1945–2000. – Москва : ИМЛИ им. А.М. Горького РАН, 2010. – 576 с.
5. *Михайлов А. В.* Традиционное и новое в австрийской литературе второй половины XIX в. / А. В. Михайлов // *История всемирной литературы* : в 8 т. / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – Москва : Наука, 1983–1994. – Т. 7. – 1991. – С. 393–395.
6. *Amann K.* Der Anschluss österreichischer Schriftsteller an das Dritte Reich: institutionelle und bewußtseinsgeschichtliche Aspekte / Klaus Amann. – Frankfurt am Main : Athenäum, 1988. – 253 S.
7. *Aspetsberger F.* Unmaßgebliche Anmerkungen zur Einschränkung des literaturwissenschaftlichen „Heimat“-Begriffs / Friedbert Aspetsberger // „...[...] als hätte die Erde ein wenig die Lippen geöffnet [...]” : Topoi der Heimat und Identität / [Hrsg. von Peter Plener und Péter Zalán]. – Budapest : ELTE, Germanistisches Inst., 1997. – S. 53–85.
8. *Berlin – Provinz. Literarische Kontroversen um 1930 ; für die Ausstellung im August / September 1985 zum VII. Kongreß der Internationalen Vereinigung für Germanische Sprach- und Literaturwissenschaft in Göttingen sowie für die Kabinett-Ausstellung von Oktober bis Dezember 1985 im Schiller-Nationalmuseum Marbach am Neckar* / [Bearb. von Jochen Meyer ; Hrsg. von Bernhard Zeller]. – Marbach am Neckar : Deutsche Schillergesellschaft, 1985. – 127 S. – (Marbacher Magazin : 35).

9. *Charbon R.* Heimatliteratur / Rémy Charbon // Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft / [Hrsg. Harald Fricke]. – 3., von Grund auf neu erarb. Aufl. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2007. – Bd. 2. – S. 19–21.
10. Die „österreichische“ nationalsozialistische Ästhetik / [Hrsg. Ilija Dürhammer; Pia Janke]. – Wien ; Köln ; Weimar : Böhlau Verl., 2003. – 226 S. – (Edition Die Angewandte – University Press).
11. Die Bücherverbrennung: zum 10. Mai 1933 / [hrsg. von Gerhard Sauder]. – München ; Wien : Hanser, 1983. – 339 S.
12. *Donnenberg J.* Heimatliteratur in Österreich nach 1945 – rehabilitiert oder antiquiert? / Josef Donnenberg // Das notwendige Befremden der Literatur : Aufsätze von Kafka bis Aichinger, von Grillparzer bis Jelinek. – Stuttgart : Heinz, 2007. – S. 53–87. – (Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik : Unterreihe Salzburger Beiträge; 46).
13. *Esterhammer R.* Heimatfilm in Österreich: Einblicke in ein facettenreiches Genres / Ruth Esterhammer // Literatur im Film: Beispiele einer Medienbeziehung / [Hrsg. von Stefan Neuhaus]. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2007. – S. 17–198. – (Film - Medien - Diskurs ; 22).
14. *Görner R.* Einführendes. Oder: Verständigung über Heimat / Rüdiger Görner // Symposium „Heimat – zu einem Kulturideologischen Begriff des 19. und 20. Jahrhunderts“, 1990, London: Heimat im Wort : die Problematik eines Begriffs im 19. und 20. Jahrhundert ; [die Beiträge dieses Bandes beruhen auf Vorträgen, die anlässlich des Frau Professor Irina Frowen gewidmeten Symposiums „Heimat – zu einem Kulturideologischen Begriff des 19. und 20. Jahrhunderts“ im Londoner Institute of Germanic Studies im Oktober 1990 gehalten wurden] / [hrsg. von Rüdiger Görner]. – München : Iudicium-Verl., 1992. – S. 11–14.
15. Heimat als Chance und Herausforderung : Repräsentationen der verlorenen Heimat / [Hrsg. Carme Bescansa ; Ilse Nagelschmidt]. – Berlin : Frank & Timme, 2014. – 333 S. – (Literaturwissenschaft ; 44).
16. *Klemperer V.* LTI : Notizbuch eines Philologen / Victor Klemperer. – 15. Aufl. – Leipzig : Reclam, 1996. – 300 S. – (Reclam-Bibliothek ; 278).
17. *Kunne A.* Heimat im Roman: Last oder Lust? : Transformationen eines Genres in der österreichischen Nachkriegsliteratur / Andrea Kunne. – Amsterdam ; Atlanta, GA : Rodopi, 1991. – VIII, 342 S. – (Amsterdamer Publikationen zur Sprache und Literatur ; 95).
18. *Lobensommer A.* Die Suche nach „Heimat“: Heimatkonzeptionsversuche in Prosatexten zwischen 1989 und 2001 / Andrea Lobensommer. – Frankfurt am Main ; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New York ; Oxford ; Wien : Lang, 2010. – 281 S. – (Europäische Hochschulschriften : Reihe 1, Deutsche Sprache und Literatur ; 2003).

19. *Magris C.* Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur / Claudio Magris ; [übersetzt aus dem Ital. ; Vorw. von R. Lunzer]. – Wien : Paul Zsolnay Verl., 2000. – 414 S.
20. *Mecklenburg N.* Erzählte Provinz : Regionalismus und Moderne im Roman / Norbert Mecklenburg. – Königstein / Taunus : Athenäum, 1982. – 309 S.
21. *Okroy M.* Ich bin für Asphalt. Anmerkungen zur Geschichte eines ungeliebten Begriffs / Michael Okroy // Geschichte in Wuppertal. – Wuppertal : Bergischer Geschichtsverein, Abt. Wuppertal e.V., 2002. – 11. Jg. – S. 65–73.
22. *Roszbacher K.* Die Literatur der Heimatkunstabewegung um 1900 / Karlheinz Roszbacher // „...[...] als hätte die Erde ein wenig die Lippen geöffnet [...]“ : Topoi der Heimat und Identität / [hrsg. von Peter Plener und Péter Zalán]. – Budapest : ELTE, Germanistisches Inst., 1997. – S. 109–120.
23. *Roszbacher K.* Heimatkunstabewegung und Heimatroman: zu einer Literatursoziologie der Jahrhundertwende / Karlheinz Roszbacher. – 1. Aufl. – Stuttgart : Klett, 1975. – 280 S.
24. *Schmitz-Berning C.* Vokabular des Nationalsozialismus / Cornelia Schmitz-Berning. – 2., durchges. und überarb. Aufl. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2007. – XLV, 717 S.
25. *Schumann A.* Heimat denken: regionales Bewußtsein in der deutschsprachigen Literatur zwischen 1815 und 1914 / Andreas Schumann. – Köln ; Weimar ; Wien : Böhlau Verl., 2002. – VIII, 316 S.
26. *Schumann Th. B.* Asphaltliteratur: 45 Aufsätze und Hinweise zu im 3. Reich verfeimten und verfolgten Autoren / Thomas B. Schumann. – Berlin : Guhl, 1983. – 228 S. – (Bibliothek Anpassung und Widerstand ; 9).
27. *Wagner K.* Heimat- und Provinz in den dreißiger Jahren. Am Beispiel der Rezeption Peter Roseggers / Karl Wagner // Österreichische Literatur der dreißiger Jahre: ideologische Verhältnisse, institutionelle Voraussetzungen, Fallstudien / [Hrsg. Klaus Amann, Albert Berger]. – 2., unveränd. Aufl. – Wien ; Köln : Böhlau, 1990. – S. 215–246.
28. *Wesen und Wandel der Heimatliteratur: am Beispiel der österreichischen Literatur seit 1945 : ein Bonner Symposium* / [hrsg. von Karl Konrad Polheim]. – Bern ; Frankfurt am Main ; New York ; Paris : Lang, 1989. – 263 S.

АВСТРИЙСКАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ЛИТЕРАТУРА 1930-40-Х ГГ.: МЕЖДУ ЛИТЕРАТУРОЙ „КРОВИ И ЗЕМЛИ” И „АСФАЛЬТНОЙ ЛИТЕРАТУРОЙ”

Юлия Викторовна Исапчук

orcid.org/0000-0001-7542-6100

y.isapchuk@chnu.edu.ua

Кандидат филологических наук, ассистент

*Кафедра зарубежной литературы, теории литературы
и славянской филологии*

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Ул. Коцюбинского, 2, 58012, г. Черновцы, Украина

Аннотация. Исследуются основные этапы становления австрийской региональной литературы первой половины XX века. Акцентируется внимание на изменении коннотации данного направления в контексте общественно-политического развития страны 1930–40-х гг. Определяются общие и отличительные черты „гайматкунст” в кайзеровской Германии и „провинцкунст” в габсбургской Австро-Венгрии, где название последнего дополнительно подчеркивает основополагающую пространственную направленность и отстраненность от культуры крупных городов. Прослеживается переход немецкоязычной региональной литературы после первой мировой войны в сторону народно-патриотического направления как подготовки к литературе „крови и земли” („Blut-und-Boden-Literatur”). Подчеркивается восприятие и интерпретация термина „асфальтная литература” („Asphaltliteratur”) адептами национал-социалистической эстетики. Обращается внимание на наследовании культурной традиции регионального искусства после окончания второй мировой войны.

Ключевые слова: австрийская региональная литература (Heimatliteratur), „гайматкунст”, „провинцкунст”, региональный роман (Heimatroman), литература „крови и земли”, „асфальтная литература”.

AUSTRIAN REGIONAL LITERATURE OF THE 1930–40’S: BETWEEN “BLOOD AND SOIL LITERATURE” AND “ASPHALT LITERATURE”

Yulia Isapchuk

orcid.org/0000-0001-7542-6100

y.isapchuk@chnu.edu.ua

Department of World Literature, Theory of Literature and Slavic Philology

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

2 Kotsiubynsky str., 58012, Chernivtsi, Ukraine

Abstract. The study analyzes the main formation's phases of the Austrian regional literature (Heimatliteratur) in the first half of the 20th century. The attention is paid to the connotation's changes of this direction in the context of the socio-political development of the country in the 1930–40's. The investigation stresses the similar and distinctive features of the "Heimatkunst" in Germany and "Provinzkunst" in the Habsburg Monarchy. The article observes the shift of German-speaking regional literature after the First World War to the folksy patriotic direction as a preparation for the "Blood and Soil Literature" ("Blut-und-Boden-Literatur"). The regional literature, which was focused on the village not the city, became closer to the Nazi doctrine: especially by the praise of the soil (Scholle), in the connection to a family and by depictions of problems of an origin (Stamm). The attention is also turned to the inheritance of the cultural tradition of the regional art after the end of the Second World War. The reception and interpretation of the term "asphalt literature" ("Asphaltliteratur") is emphasized by adherents of the Hitler's ideology. That's why the texts that did not correspond to the canon of National Socialist aesthetics were called "asphalt literature". This term exists in parallel to the term "degenerate art" ("entartete Kunst"). The quite neutral phrase "asphalt literature" of the 1890's was borrowed by the Nazis and turned into a completely negative term (based on the antithesis to the soil) in the 1930's. Nowadays it is used in German-speaking literary criticism with such distorted meaning.

Key words: Austrian Regional Literature (Heimatliteratur), "Heimatkunst", "Provinzkunst", Regional Novel (Heimatroman), Blood and Soil Literature, Asphalt Literature.

References

1. Brecht B. Sovremenniki: druz'ia i vragi [Contemporaries: Friends and Enemies]. In: *Teatr. P'esy. Stat'i*. Moscow, 1965, vol. 1, 527 p. (in Russian).
2. Gadamer H.-G. *Hermenevtyka i poetyka. Vybrani tvory* [Hermeneutics and Poetics. Selected Works]. Kyiv, 2001, 288 p. (in Ukrainian).
3. Zymomria I. M. Tematychno-styl'ovi tendentsii avstriiskoho literaturnoho protsesu XX stolittia: retseptivni otsinky [Topical stylistic Tendencies of the Austrian Literary Process of the 20th century: Reception's Estimation]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii: Filolohichni nauky*. Luhansk, 2009, no. 3 (166), pp. 195–204. (in Ukrainian).
4. *Istoriia avstriiskoi literatury XX veka* [History of the Austrian Literature of the 20th century]. Moscow, 2010, vol. 2, 576 p. (in Russian).
5. Mikhailov A. V. Traditsionnoe i novoe v avstriiskoi literature vtoroi poloviny XIX veka [Traditional and New in the Austrian Literature of the Second Half of the 19th century]. In: *Istoriia vsemirnoi literatury*. Moscow, 1991, vol. 7, 393–395 pp. (in Russian).

6. Amann K. *Der Anschluss österreichischer Schriftsteller an das Dritte Reich: institutionelle und bewußtseinsgeschichtliche Aspekte*. Frankfurt am Main, 1988. 253 S.
7. Aspetsberger F. Unmaßgebliche Anmerkungen zur Einschränkung des literaturwissenschaftlichen „Heimat“-Begriffs. In: „...[...] als hätte die Erde ein wenig die Lippen geöffnet [...]“ : *Topoi der Heimat und Identität*. Budapest, 1997, S. 53–85.
8. *Berlin – Provinz. Literarische Kontroversen um 1930 ; für die Ausstellung im August / September 1985 zum VII. Kongreß der Internationalen Vereinigung für Germanische Sprach- und Literaturwissenschaft in Göttingen sowie für die Kabinett-Ausstellung von Oktober bis Dezember 1985 im Schiller-Nationalmuseum Marbach am Neckar*. Marbach am Neckar, 1985, 127 S.
9. Charbon R. Heimatliteratur. In: *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*. Berlin, New York, 2007, Bd. 2, S. 19–21.
10. *Die „österreichische“ nationalsozialistische Ästhetik*. Wien, Köln, Weimar, 2003, 226 S.
11. *Die Bücherverbrennung: zum 10. Mai 1933*. München, Wien, 1983, 339 S.
12. Donnenberg J. Heimatliteratur in Österreich nach 1945 – rehabilitiert oder antiquiert? In: *Das notwendige Befremden der Literatur : Aufsätze von Kafka bis Aichinger, von Grillparzer bis Jelinek*. Stuttgart, 2007, S. 53–87.
13. Esterhammer R. Heimatfilm in Österreich: Einblicke in ein facettenreiches Genres. In: *Literatur im Film: Beispiele einer Medienbeziehung*. Würzburg, 2007, S. 17–198.
14. Görner R. Einführendes. Oder: Verständigung über Heimat. In: *Symposium „Heimat – zu einem Kulturideologischen Begriff des 19. und 20. Jahrhunderts“*, 1990, London: *Heimat im Wort : die Problematik eines Begriffs im 19. und 20. Jahrhundert*. München, 1992, S. 11–14.
15. *Heimat als Chance und Herausforderung : Repräsentationen der verlorenen Heimat*. Berlin, 2014, 333 S.
16. Klemperer V. *LTI : Notizbuch eines Philologen*. Leipzig, 1996, 300 S.
17. Kunne A. *Heimat im Roman: Last oder Lust? : Transformationen eines Genres in der österreichischen Nachkriegsliteratur*. Amsterdam, Atlanta 1991, VIII, 342 S.
18. Lobensommer A. *Die Suche nach „Heimat“: Heimatkonzeptionsversuche in Prosatexten zwischen 1989 und 2001*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2010, 281 S.
19. Magris C. *Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur*. Wien, 2000, 414 S.
20. Mecklenburg N. *Erzählte Provinz : Regionalismus und Moderne im Roman / Norbert Mecklenburg*, Königstein / Taunus, 1982, 309 S.

21. Okroy M. Ich bin für Asphalt. Anmerkungen zur Geschichte eines ungeliebten Begriffs. In: *Geschichte in Wuppertal*. Wuppertal, 2002, 11. Jg., S. 65–73.
22. Rossbacher K. Die Literatur der Heimatkunstabewegung um 1900. In: „...[...]/ als hätte die Erde ein wenig die Lippen geöffnet [...]“ : *Topoi der Heimat und Identität*. Budapest, 1997, S. 109–120.
23. Rossbacher K. *Heimatkunstabewegung und Heimatroman: zu einer Literatursoziologie der Jahrhundertwende*. Stuttgart, 1975, 280 S.
24. Schmitz-Berning C. *Vokabular des Nationalsozialismus*. Berlin, New York, 2007, XLV, 717 S.
25. Schumann A. *Heimat denken: regionales Bewußtsein in der deutschsprachigen Literatur zwischen 1815 und 1914*. Köln, Weimar, Wien, VIII, 316 S.
26. Schumann Th. B. *Asphaltliteratur: 45 Aufsätze und Hinweise zu im 3. Reich verfemten und verfolgten Autoren*. Berlin, 1983, 228 S.
27. Wagner K. Heimat- und Provinz in den dreißiger Jahren. Am Beispiel der Rezeption Peter Roseggers. In: *Österreichische Literatur der dreißiger Jahre: ideologische Verhältnisse, institutionelle Voraussetzungen, Fallstudien*. Wien, Köln, 1990, S. 215–246.
28. *Wesen und Wandel der Heimatliteratur: am Beispiel der österreichischen Literatur seit 1945 : ein Bonner Symposium*. Bern, Frankfurt am Main, New York, Paris, 1989, 263 S.

Suggested citation

Isapchuk Y. Avstriis'ka rehional'na literatura 1930-40-kh rr.: mizh literaturoiu “krovi ta zemli” i “asfal'noiu literaturoiu” [Austrian Regional Literature of the 1930–40's: Between “Blood and Soil Literature” and “Asphalt Literature”]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2017, no. 96, pp. 215–230. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 28.11.2017 р.